

Hautausmaan elämä

Kun aiemmin kävin kaupunkini hautausmaalla, se näyttöytyi minulle aivan ajattomana. Askel muurien sisäpuolelle vei jonnekin pysähtyneeseen, ikaikaiseen. En tosin ajatellut alueen seisseen niillä sijoillaan aina ja muuttumattomana. Tunsinhan edes vähän paikallishistoriaa, ja jopa minun koulumattomat silmäni erottivat vanhimmat muistomerkit uudemmissa, mutta tämä havainto ei silti havahduttanut minua paikan historiallisuuteen.

Ymmärsin hautakivet, rakennukset, kävelyväylät, puut ja hautakoristeet iältään ja olemukseltaan vaihteleviksi, mutta en pohtinut vaihtelun syitä. Tuolloin aavistin hautausmaan inhimillisen kulttuurin, peräti ihmiselämän itsensä, merkityksellisyyttä vaalivaksi monumentiksi. Arvauksessani oli oma totuutensa, mutta nyttemmin olen joutunut myöntämään, että sen perustelut olivat korkeintaan romantilliset.

Toisin kuin vaikka jotkin rakennukset, jotka ovat saattaneet seistä paikoillaan vuosisatojen ajan periaatteessa muuttumattomina tai entiseen loistoonsa korrattuna, hautausmaa kehittyi ja muovautuu jatkuvasti. Tämän oivaltaminen on tärkeää: hautuun, jota edelleen käytetään, ei ole koskaan lopullisessa muodossaan, eikä se liioin ole pyhäinjäännös. Aina vain uusia vainajia lasketaan viimeiselle levolle ja yhä vain uusia merkkejä pystytetään heidän muistolleen, samalla kun vanhoja hautoja poistetaan käytöstä ja annetaan näin tilaa uusille tulokkaille. Eri aikakaudet kerrostuvat ja lomittuvat. Vanhimpien aikojen piirteet ovat usein helposti havaittavissa – iäkkäänoloisina hautakivinä, kaukaisina kuolinvuosina – mutta yhtä hyvin on näkyvissä kaikkien myöhempien aikojen aatevirtausten ja käytäntöjen tuottamia piirteitä.

Käsitykset hautausmaiden suoranaista käyttötarkoituksista ovat aikain saatossa vaihdelleet. Menneinä vuosisatoina kristilliset kalmistot ja kirkkomaat olivat kai lähinnä vainajavarastoja, joissa edesmenneet saivat rauhassa odottaa viimeistä tuomiota. Esimerkiksi Tampereella sallittiin vasta vuonna 1863 pääsy hautuumaalle myös hautausmaailuun ulkopuolella. Myös vielä 1930-luvulla voimaan astuneissa Kalevankankaan säännöissä määrättiin, ettei aluetta saanut käyttää oikotienä, ja varsinkaan muurien yli kiipeily ei ollut sallittua. Leik-

kiminen ja ylimääräinen haudoilla vetelehtiminen oli ankarasti kielletty.

Kuitenkin viime vuosisadan mittaan yleistyi vähitellen ajatus hautausmaista viihtyisinä puistomaisina viheralueina, ”Jumalan puistoina”. Vuosisadan alkupuoliskolla alettiin korostaa yhteisöllistä tarvetta kohdata kuolema ja suru avoimesti, mikä tuotti hautausmaalle aiempaa sisäänkutsuvampia ilmeitä. Vanhaa tapaa aidata tai ainakin rajata haudat reunakivillä sekä päällystää ne hiekalla alettiin karsastaa estetiikkaan ja hautainhoidon tehokkuuteen vedoten. Nykyään yhtenäinen ruohomatto peittääkin useimpia hautausmaitamme.

Käsitys hautausmaan merkityksestä ja siten yksittäisten hautausmaiden näkyvä muoto ovat siis huomattavasti muuttuneet vajaan parin vuosisadan aikana. Vaikka hautausmaa onkin omistettu kuolemalle ja iankaikkisuudelle, sillä itsellään on mitä suurimmassa määrin elämä – alku, kehitys ja loppu.

Raamattu ei juurikaan käsittele ihmisen kuoleman ja tuomiopäivän välistä aikaa eikä sitä, mitä viimeisenä päivänä haudasta tarkkaan ottaen nousee. Ehkäpä siksi aivan käytännölliset seikat ovat paljolti ohjailleet hautauskulttuurimme kehitystä. Pitkälti terveydenhuollollisista syistä lopetettiin kirkkoihin hautaaminen ja hautausmaita alettiin rakentaa kaupunkien ulkopuolelle. Ihmisruumiin hajoamisen nopeus ja seuraukset rajoittavat edelleen hautausmaan uusiokäyttöä. Nykyäänkin terveysuojeluasetus määrittelee viimeiseen lepoon liittyviä käytäntöjä.

On siis ilmeistä, että ihmiskehon fysiikka siinä missä ympäröivä yhteiskuntakin muokkaavat hautausmaan elämää, joten ajatus iättömästä ja eteerisestä hautausmaasta ei suinkaan osoita kulttuurin suuruutta vaan pikemminkin kulttuurisen muistin katkeamista.

Ylisukupolvinen muistittomuus on vaarallista. Se sallii perittyjen myyttien, käytäntöjen ja yleisestikin kulttuurin soveltamisen tukahduttamisen välineinä, vaikka juuri niillä ihmisyyttä pitäisi rakentaa. Onhan valikoiva unohtaminen vakioase kyökkikonservatiivien arsenaalissa, kuten voi havaita tutustumalla mihin tahansa keskusteluun, joka sohaisee yhteiskunnallisesti arkaan kohtaan. Siksi on syytä tuntea yhteiskunnallisten instituutioiden historiaa. Ja siksi on syytä ymmärtää edes vähän hautausmaan elämää.